

УДК 343.43

О. Є. Звірко, канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м. Суми)

Викрадення як злочинне посягання

У статті досліджується правовий зміст поняття викрадення у нормах нині діючого Кримінального кодексу України, проведено їх системний та порівняльний аналізи, в результаті чого надається авторське визначення цього поняття і пропонується внести відповідні зміни до кримінального законодавства з метою забезпечення однозначного застосування закону та єдності судової практики.

Ключові слова: викрадення, заволодіння чужим майном, злочини проти власності, корисливі посягання.

Постановка проблеми. Автори нового Кримінального кодексу України 2001 року у зв'язку з переходом на принцип рівної охорони майна незалежно від форми власності відмовилися від терміну «розкрадання» як родового поняття корисливого посягання на державне та громадське майно, але залишили термін «викрадення» в окремих статтях різних розділів Особливої частини КК, зокрема в ст. ст.185, 186, 188 -1 розділу VI «Злочини проти власності», ст.ст.146, 158, 262, 308, 312, 357, 410, 432 інших розділів. Проте, зміст поняття «викрадення» в жодній із статей КК України не розкритий, більш того значно різниться за своїм обсягом і тому має місце неоднакове тлумачення викрадення в наукових працях та коментарях, що породжує неоднозначне розуміння юридичної суті цього поняття і призводить до нестабільності у застосуванні відповідних кримінально - правових норм.

Метою даної статті є системний та порівняльний аналізи статей КК України 2001 року, що містять термін «викрадення», з'ясування їх точного змісту і вироблення єдиного законодавчого визначення даного поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Видатний вклад в дослідження соціальної та правової природи розкрадання внесли відомі вчені Піонтковський А. А., Пінаєв А.О., Крігер Г.А., Матишевський П.С. та інші [1-4]. Їх зусиллями була створена теорія кримінальної відповідальності

за розкрадання соціалістичної власності, яка успішно пройшла апробацію судовою практикою і одержала в радянські часи заслужене визнання серед науковців та працівників правоохоронних органів.

Науковому дослідженню викрадення особистого майна громадян радянськими вченими приділялося набагато менше уваги, оскільки родове поняття викрадення так і не було вироблене. В той же час під викраденням особистого майна громадян було прийнято розуміти крадіжку, грабіж, розбій, шахрайство та вимагательство (за термінологією того часу), хоча сам термін викрадення вживався лише в статтях 140 та 141 КК 1960 року, де йшлося про крадіжку та грабіж особистого майна громадян.

В постановах пленумів Верховних судів СРСР та Української РСР міцно закріпилось родове поняття «розкрадання» (рос. «хищение») щодо державного та громадського майна та викрадення (рос. «похищение») щодо особистого майна громадян. Окремих питань цієї проблематики стосуються праці Андрушка П.П., Бауліна Ю.В., Борисова В.І., Куца В.М., Тихого В.П. та інших. Але на сьогодні, коли змінилися наукові підходи до систематизації злочинів проти власності та уявлення про предмет цих злочинів і способи їх вчинення, коли відсутні новітні узагальнюючі фундаментальні праці з даної проблеми, відчувається нагальна потреба у подальшому дослідженні і осмисленні теоретичної концепції викрадення, яка могла би відповідати сучасним викликам теорії та практики.

Виклад основного матеріалу. Термін викрадення в Особливій частині КК України 2001 року вживається у розділі VI «Злочини проти власності», а саме у ст.185 - таємне викрадення чужого майна (крадіжка), ст.186 - відкрите викрадення чужого майна (грабіж), та ст.188-1 – викрадення електричної або теплової енергії. Крім того термін «викрадення» вживається в інших розділах Особливої частини КК 2001 року, зокрема:

- у ст.146 – викрадення людини (розділ III «Злочини проти волі, честі та гідності особи»). Відповідно до наукового коментаря Борисова В.І. під такою дією слід розуміти протиправне таємне або відкрите захоплення і

утримання потерпілого викрадачем, що майже завжди супроводжується фізичним або психічним (погрози) насильством. [5,с.411]. Отже під викраденням тут розуміються будь-які дії, в тому числі із застосування різного ступеня насильства та погроз.

На мою думку, взагалі некоректно говорити про викрадення людини, яку неетично прирівнювати до речі, майна, товару, а більш правильно говорити про незаконне захоплення людини із застосуванням насильства чи погроз і подальше утримання потерпілого;

- у частинах 5, 6 та 7 ст.158 розділу V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» йдеться про викрадення виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, виборчого протоколу чи протоколу комісії з референдуму або скриньки з бюлетенями. При цьому знову таки не розкривається зміст поняття «викрадення». Згідно науково – практичному коментарю (НПК 2007 року видання) до КК України викрадення –це таємне чи відкрите незаконне вилучення виборчих документів чи скриньки з документами. Питання про кваліфікацію насильницьких дій в такому випадку автором коментаря Зінченком І.О., як, до речі, і судовою практикою, залишено без відповіді [5, с.444];

- у ст.262 розділу IX «Злочини проти громадської безпеки» йде мова про викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства (частина 1), заволодіння ними шляхом зловживання службової особи службовим становищем (частина 2) та розбій з метою викрадення, а також вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я (частина 3). Визначення викрадення стосовно цієї норми не дається. В НПК 2007 року під викраденням у цьому випадку пропонується розуміти протиправне таємне чи відкрите, в тому числі із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя або здоров'я, чи з погрозою застосування

такого насильства, вилучення названих предметів у інших осіб (автор коментаря Тихий В.П) [5, с.734]. Аналогічне визначення знаходимо у п.17 Постанови ПВСУ від 26 квітня 2002 року №3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами». Таким чином, під викраденням у названій нормі розуміється крадіжка та грабіж з насильством, що не є небезпечним для життя та здоров'я, чи без такого.

- у ст.308 розділу XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» йдеться про викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства(частина 1) або заволодіння ними із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого або з погрозою застосування такого насильства чи шляхом зловживання службовою особи своїм службовим становищем (частина 2), розбій з метою викрадення, а також вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я (частина 3).

НПК 2007року тлумачить викрадення у даному випадку як незаконне вилучення будь-яким способом , в тому числі крадіжка і ненасильницький грабіж (автор коментаря Баулін Ю.В.) [5, с.849];

- аналогічно побудована ст.312 цього ж розділу, де названі викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів, заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (частина1), ті самі дії, вчинені із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя і здоров'я чи з погрозою застосування такого насильства, а також заволодіння прекурсорами шляхом зловживання службовою особи своїм службовим становищем (частина2), розбій з метою викрадення прекурсорів, а також їх вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я (частина3). Визначення викрадення знову таки не дається. Але виходячи з того, що

нарівні з викраденням законодавець вказав окремо привласнення, вимагання, шахрайство, зловживання службовим становищем, насильницький грабїж та розбїй, під викраденням залишається розуміти крадіжку та ненасильницький грабїж. Вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я, як і розбїй, виділено в особливо кваліфікований склад злочину.

- у ст.357 розділу XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян», яка називається «викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження». Частина 1 цієї статті передбачає відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання офіційних документів, штампів, печаток або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання особи своїм службовим становищем, А частина 3 – за незаконне заволодіння **будь-яким способом** паспортом або іншим важливим особистим документом. Згідно коментаря Дорош Л.В. під викраденням тут треба розуміти таємне або відкрите вилучення документу, штампу або печатки. Якщо таке вилучення поєднане з насильством або погрозою його застосування щодо службової особи, у віданні якої знаходиться документ, штамп чи печатка, відповідальність повинна наступати за сукупністю злочинів – за ст.357 і відповідно за ч.1 ст.342 , статтями 346 чи 350 КК [с.953-954]. На її думку, якщо незаконне заволодіння важливим особистим документом було поєднане з насильством, необхідна додаткова кваліфікація за відповідними статтями КК [5, с.955]. Як бачимо, недоліки побудови даної статті очевидні;

- у ст.410 розділу XIX «Військові злочини» передбачена кримінальна відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства (ч.1) або вчинені військовою службовою особою із зловживанням службовим

становищем (ч.2). Розбій з метою заволодіння названими предметами та вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя та здоров'я потерпілого виділено в особливо кваліфікований склад злочину (ч.3).

В статті не йдеться про насильство, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я, і про розтрату, а це значить, що під викраденням розуміється крадіжка і грабіж, в тому числі насильницький.

Коментуючи названу статтю, Панов М.І. та Харитонов С.О. зазначають різні способи викрадення: крадіжка, грабіж, привласнення, вимагання, розбій, шахрайство, розтрата, заволодіння із зловживанням службовим становищем, хоча аналіз змісту статті 410 КК дає підстави говорити про викрадення як лише крадіжку та грабіж будь-якого виду [5, с.1099];

Ст.432 – мародерство тобто викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених. Ті ж самі автори в коментарі до цієї статті стверджують, що викрадення при мародерстві може бути таємним або відкритим, із застосуванням насилля чи без такого [5, с.1137]. Виходить, що в даному випадку викрадення охоплює всі можливі форми заволодіння на полі бою речами, що знаходяться при вбитих чи поранених.

Звертає на себе увагу відсутність у диспозиціях статей 262, 308, 312, 410 КК вказівки на такий спосіб заволодіння названими в них предметами як розтрата, яка цілком можлива на практиці і це, на мою думку, становить суттєву прогалину у конструкції кримінальної відповідальності за названі злочини.

Доречно зауважити, що 19.03.2009 року у ст.297 КК - наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого - розділу XII «Злочини проти громадського порядку та моральності» термін «викрадення» був цілком слушно замінений на незаконне заволодіння тілом і т.д. До такої заміни у відповідних коментарях до цієї статті зазначалося, що викрадення – це таємне чи відкрите з насильством чи без вилучення названих предметів. [5, с.811; 7, с.556].

У 6-ти томній юридичній енциклопедії, виданій в Україні за роки незалежності, відсутній окремо взятий термін «викрадення», проте тлумачиться термін «розкрадання». Автор відповідної статті Андрушко П.П. вказує, що даний термін використовувався в КК 1960 року і має вжиток в теорії кримінального права. Розкрадання він визначає як умисне протиправне обернення винною особою державного або колективного майна на свою користь або на користь інших осіб. Серед п'яти форм розкрадання зазначений автор називає викрадення, а саме крадіжку та грабіж (ст.ст.185 та 186 КК України) [8, с.351]. У зв'язку з цим слід зауважити, що до визначення поняття «розкрадання» існували раніше та існують тепер різні підходи, а віднесення до викрадення грабежу не відповідає етимологічному значенню цього слова в сучасній українській мові. Так, відповідно до Нового тлумачного словника української мови 2003 року видання *красти* означає нишком привласнювати чуже, *крастися* – непомітно йти, пробиратися кудись, підходити до кого - , чого-небудь, підкрататися, підбиратися [с.917], а *викрадати* - забирати потай що-небудь у когось, *викрадатися* – виходити непомітно, крадькома [8, с.216].

Таким чином, під викраденням, на мою думку, слід розуміти заволодіння чужим майном з корисливою метою шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати, зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Всі названі способи викрадення об'єднує закритий, неочевидний, можна сказати непомітний, таємний для потерпілого та інших осіб характер заволодіння чужим майном (предметами) або майновими правами.

Ненасильницький та насильницький грабіж відрізняє від викрадення відкритий характер їх вчинення, що виводить їх за рамки викрадення. За своєю правовою природою вони являють собою самостійні способи заволодіння чужим майном і логічно викладені як окремі склади злочинів (частини 1 та 2 статті 186 КК).

Найбільш вдало у повній відповідності з нормами української мови розкрито способи викрадення у ст.51 «Дрібне викрадення чужого майна» діючого Кодексу України про адміністративні правопорушення (в редакції Законів № 2598-IV від 02.06.2005 та № 1449-VI від 04.06.2009), де під ним розуміється крадіжка, шахрайство, привласнення та розтрата чужого майна. Але цей перелік слід доповнити ще одним замаскованим способом заволодіння чужим майном, а саме шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Такий підхід, на нашу думку, охоплює всі неочевидні (приховані, замасковані, непомітні, таємні) способи заволодіння чужим майном (правом на майно), що відповідає значенню терміна «викрадення».

Висновки. Таким чином, в нормах Особливої частини діючого Кримінального кодексу України терміну «викрадення» надається різне змістове значення, що значно утруднює правозастосовну діяльність. Виходом із ситуації, що склалася, може бути або повна відмова від використання терміну «викрадення» в нормах КК, або приведення його до єдиного змісту в усіх відповідних кримінально – правових нормах. В разі обрання другого варіанту, який видається кращим, виходячи із запропонованого вище розуміння викрадення, слід привести норми кримінального кодексу у відповідність з науковими положеннями наступним чином:

- доповнити ст.262 КК приміткою наступного змісту: під викраденням у цій статті та статтях 308, 312, 357, 410 КК слід розуміти заволодіння зазначеними у них предметами, речовинами та матеріалами з корисливою метою шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення, розтрати чи зловживання службовим становищем;

- назви ст.ст.262, 308, 312, 357,410 КК викласти як « незаконне заволодіння» відповідними предметами. В частинах 1 названих статей передбачити відповідальність за викрадення, в частинах 2 – за грабіж та вимагання, не поєднане з насильством небезпечним для життя та здоров'я

потерпілого, частинах 3 – за розбій та вимагання, поєднане з насильством небезпечним для життя та здоров'я потерпілого;

- у ч. 3 ст. 262, ч.3 ст. 308, ч.3 ст.312 КК слова «розбій з метою викрадення» замінити на «розбій з метою заволодіння»;

- В частині 1 статті 186 КК слова «відкрите викрадення чужого майна» замінити на «відкрите заволодіння чужим майном з корисливою метою»;

- В ст.188-1 словосполучення «викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання» замінити на « самовільне використання електричної або теплової енергії»;

- у назві та частині 1 ст.146 КК слова «викрадення людини» замінити на « захоплення та утримання людини»;

- у ст.432 КК слово «викрадення» замінити на слово «заволодіння».

Запропоновані зміни нададуть більшої логічності та завершеності конструкціям кримінально – правових норм та сприятимуть їх однозначному розумінню та застосуванню.

Список літератури

1. Кригер Г.А. Квалификация хищений социалистического имущества / Г. А. Кригер; М., «Юридическая література», 1971. - 360 с.
2. Матышевский П.С. Уголовно-правовая охрана социалистической собственности в Украинской ССР / П. С. Матышевский; Издательство Киевского университета, 1972. – 202 с.
3. Пинаев А.А. Уголовно – правовая борьба с хищениями / А. А. Пинаев; Издательское объединение «Вища школа». - Харьков, 1975. - 191 с.
4. Пионтковский А.А. Курс советского уголовного права в шести томах, том IV. Особенная часть / А. А. Пионтковский, В.Д. Меньшагин; М.: Издательство «Наука», 1970. – 432 с.
5. Кримінальний кодекс України. Науково – практичний коментар. Видання третє, перероблене та доповнене. За заг. ред. В. В. Сташиса та В. Я. Тація.-Х.: «Одіссей», 2007. - 1183 с.

6. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах, том 1 А-К. - К.: Видавництво «Аконіт», 2003. – 926 с.
7. Уголовный кодекс Украинской ССР. Научно – практический комментарий: К.: Политиздат Украины, 1978. – 684 с.
8. Юридична енциклопедія: в 6 – ти томах: відп. ред.. Ю. С. Шемшученко. - К.: « Українська енциклопедія», 2003, т.5: П – С. - 736 с.

Аннотация

В статье исследуется правовое содержание понятия похищение в нормах ныне действующего Уголовного кодекса Украины, выполнен их системный и сравнительный анализы, в результате чего дается авторское определение этого понятия и предлагаются соответствующие изменения в уголовном законодательстве с целью обеспечения единообразного применения закона и единства судебной практики.

Summary

Legal concept of stealing according to Criminal Code of Ukraine is investigated in the article. The author analyzes appropriate criminal norms placed in different chapters of the Code mentioned, using system and comparative methods and sets forth his own definition of stealing. Amendments to criminal legislation concerning responsibility for stealing are proposed.